

PETER ŠAJDA:***Existencia medzi konfliktom a ľudskosťou. Filozofia existencie a konzervatívna revolúcia***

Bratislava: Post scriptum 2021, 198 s.

K neodmysliteľnej súčasť ľudskej existencie patria aj konflikty rozmanitej podoby, rôznej intenzity a dôsledkov, ktoré sa odohrávajú v individuálnej, ako i v kolektívnej rovine. Najintenzívnejšiu, a zároveň najdeštruktívnejšiu podobou konfliktov medzi ľudskými celkami predstavujú vojny, ktorých blízkymi či vzdialenými svedkami sme aj dnes. Účinnou hybnou silou eskalácie každého konfliktu prerastajúceho do vojenskej konfrontácie je strata ľudskosti, a to vo všetkých jeho fázach. Naopak, zachovávanie princípu ľudskosti môže aj vo vyhrotenej situácii vojnového konfliktu prispieť k jeho deeskalácii a prekonaniu.

Existencia, konflikt a ľudskosť sú hlavné témy najnovšej knihy Petra Šajdu *Existencia medzi konfliktom a ľudskosťou*, ktorá vyšla koncom minulého roka vo vydavateľstve Post Scriptum. Ide o jeho v poradí už tretiu monografiu, ktorá na predchádzajúce vo viacerých ohľadoch do značnej miery nadväzuje, no v iných ich prekračuje.¹ Šajda je slovenskému čitateľovi (a nielen jemu) dobre známy predovšetkým ako výborný znalec Kierkegaardovho diela a jeho recepcie, čo potvrdzuje aj vo svojej ostatnej knihe, v ktorej ponúka podnetnú reflexiu zvolených tém na pôdoryse kritického dialógu s vybranými predstaviteľmi dvoch veľkých intelektuálnych paradigiem: *filozofie existencie a konzervatívnej revolúcie*.

Spomedzi predstaviteľov filozofie existencie ide, prirodzene, o Sørensa Kierkegaarda. Z nemecky hovoriaceho prostredia je pre autorovo uvažovanie osobitne dôležitou postavou Martina Bubera a všima si aj Martina Heideggera ako najvýznamnejšiu osobnosť tejto filozofickej tradície v Nemecku. Druhý ideový prúd, ku ktorému autora priviedlo zrejme jeho predchádzajúce skúmanie fenoménu *kierkegaardovskej renesancie*, zastupuje v knihe právny a politický teoretik Carl Schmitt a známy spisovateľ Ernst Jünger. Autor teda svoje bádanie aj tentoraz, samozrejme s výnimkou

¹ Ide o monografie: *Buberov spor s Kierkegaardom – o vzťahu náboženstva k etike a politike* (2013) a *Kierkegaardovská renesancia – filozofia, náboženstvo, politika* (2016).

Kierkegaard, situuje do Nemecka prvej polovice dvadsiateho storočia, konkrétne do jeho medzivojnového obdobia. Zvolených autorov navzájom zblízuje a prepája výklad pojmu existencia, ktorú v nadväznosti na Kierkegaardov všetci zhodne chápu ako danosť a úlohu zároveň. K problematike postojov a myšlienok niektorých protagonistov sa autor vyjadruje najmä v úvode knihy, no i na príslušných miestach jednotlivých kapitol. Explicitne si tiež kladie otázku, či je zmysluplné zaoberať sa Schmittovým myslením, vzhľadom na jeho osobné i autorské zlyhanie v súvislosti s otvorenou podporou národného socializmu. Šajda na otázku „Čo s Carlom Schmittom?“ odpovedá poukázaním na Buberov postoj k Heideggerovmu mysleniu v rovnakej otázke, že vecná reflexia Schmittovho (a teda aj Heideggerovho) myslenia má zmysel. V žiadnom prípade však nemôže slúžiť ako ospravedlnenie neospravedlniteľného (s. 20).

Monografia je napísaná jasne a prehľadne. Jednotlivé kapitoly na seba nadväzujú a navzájom na seba aj odkazujú, pričom postupne rozvíjajú nosné témy diela. Zároveň treba povedať, že jednotlivé kapitoly možno čítať aj samostatne, a to bez toho, aby mal čitateľ dojem, že je o niečo ukrátený. Kniha je rozčlenená do desiatich tematicky relatívne samostatných kapitol, v ktorých sa autor na pozadí kriticky tvorivého dialógu s vybranými mysliteľmi snaží preskúmať dynamiku vzniku a priebehu konfliktu a hľadá možnosti jeho deeskalácie a prekonania prostredníctvom vedomého uchopenia vlastnej existencie. Skladba jednotlivých kapitol je rozmanitá a vnútorne vyvážená. Kým v niektorých z kapitol (1., 3., 4. a 8.) sa autor venuje obidvom paradigám, v iných sa sústreďujú len na jednu z nich. Vzájomný pomer medzi kapitolami, v ktorých sa zaoberá len filozofiou existencie (2., 7. a 10.) alebo len konzervatívnou revolúciou (5., 6. a 9.) je rovnaký – v obidvoch prípadoch ide o tri kapitoly. Spomedzi zvolených mysliteľov venuje Šajda najväčší priestor a pozornosť Sørenovi Kierkegaardovi a Carlovi Schmittovi, zjednodušene môžem konštatovať, že opäť v navzájom rovnakom pomere – každému z nich po päť kapitol. Hoci zastúpenie jednotlivých predstaviteľov obidvoch táborov je v rámci knihy rôzne, celkovo je zastúpenie predstaviteľov obidvoch paradigiem v knihe vyvážené.

Autor v knihe sleduje rôzne podoby vzájomných vzťahov medzi vybranými protagonistami a ich ideami, ktoré sa týkajú kľúčových tém existencie, konfliktu a ľudskosti. Aj keď by sa v istom zmysle slova dalo povedať, že celé uvažovanie knihy sa odvíja od kierkegaardovského chápania existencie ako danosti a úlohy, treba zdôrazniť, že Šajdovi v nej rozhodne nejde primárne o skúmanie dejín recepcie Kierkegaardovho myslenia (hoci i tento aspekt je v nej prítomný), ale skôr o vzájomné inšpirovanie a kritiku jednotlivých autorov. Zaujíma sa teda o momenty, ktoré ich navzájom spájajú, ale aj o momenty polemiky a ostrého nesúhlasu medzi nimi, či už v rámci ich

vlastných táborov, alebo naprieč obidvoma tábormi navzájom. Popri explicitných spojeniach, keď sa autori jednoznačne hlásia k zdroju svojej inšpirácie, alebo sa jednoznačne a menovite vymedzujú voči koncepciám iných, si Šajda všima aj implicitné prepojenia medzi zvolenými mysliteľmi. Okrem analýzy ťažiskových tém a koncepcií u jednotlivých predstaviteľov obidvoch ideových prúdov prezentuje autor aj ich vzájomnú komparáciu.

Príkladom takejto komparácie je hneď prvá kapitola, v ktorej autor najprv analyzuje pojem existencie u Kierkegaarda a u Schmitta, ktorý je myslením prvého v tomto bode inšpirovaný, aby vzápätí poukázal na vzájomné prieniky a rozdiely v ich chápaní a používaní tohto pojmu. Podobnú štruktúru má aj ôsma kapitola, venovaná Kierkegaardovej a Jüngerovej kritike modernity. V tomto prípade sú však prepojenia medzi nimi len implicitnej povahy. Styčným bodom ich kritiky, ktorý ich zároveň prepája aj s Buberom, je predovšetkým zdôraznenie rozhodujúcej úlohy jedinca v boji proti nivelizácii. Porovnanie rozdielnych prístupov v rámci jednej paradigmy ponúka piata kapitola, v ktorej Šajda prezentuje Schmittovu a Jüngerovu koncepciu obmedzenia nepriateľstva ako výchovy k ľudskosti. Za isté „povybočenie“ zo základného rámca, nie však odbočenie od základných tém, možno označiť kritické porovnanie Schmittovho a Koselleckovho príspevku k reflexii epistemologickej výhody porazených v deviatej kapitole knihy.

V štvrtej kapitole autor analyzuje Buberovu explicitnú inšpiráciu Kierkegaardom, ako i jeho kritiku v otázke kategórie jedinca, prostredníctvom ktorej potom vstupuje do polemiky s predstaviteľmi konzervatívnej revolúcie a ostro kritizuje Schmittov základný vzorec politickej oblasti, spočívajúci v rozlíšení medzi priateľom a nepriateľom. Pomyselnú Kierkegaardovu odpoveď na Buberovu kritiku asociálnosti a apolitickosti jeho kategórie jedinca ponúka autor v záverečnej desiatej kapitole. Predstavuje v nej štyri modely spoločenskej angažovanosti kierkegaardovského jedinca, z ktorých až tri spĺňajú „Buberovu požiadavku aktívnej konfrontácie s davom“ (s. 176).

Zaujímavú podobu komparácie, a zároveň implicitnej kritiky, predstavuje aj tretia kapitola. Šajda v nej konfrontuje Kierkegaardovu teóriu nepreferenčnej lásky so Schmittovou koncepciou nepriateľa. Hoci sa pritom zameriava najmä na kritiku prvého z pozície druhého, celkom neopomína ani reverznú kritiku. Výsledkom vzájomnej konfrontácie oboch pozícií je tvorivé, a zároveň kritické doplnenie a rozšírenie kierkegaardovskej teórie o niektoré zo schmittovských prvkov.

Na základe uvedeného možno povedať, že monografia je pútavým spôsobom osnovaná práve okolo vzájomného dialógu medzi zvolenými autormi filozofie existencie a konzervatívnej revolúcie. Okrem tejto základnej línie dialógu však môžeme

v knihe sledovať aj druhú, rovnako zaujímavú a podnetnú líniu dialógu, ktorá sa odohráva medzi autorom knihy a jednotlivými predstaviteľmi oboch ideových prúdov, keď kriticky zhodnocuje ich koncepcie, ktoré sa dotýkajú hlavných tém existencie, konfliktu a ľudskosti. Na jednej strane vydvihuje ich silné stránky a poukazuje na ich inšpiratívnosť a aktuálnosť pre dnešný svet, na druhej strane sa nebojí ani kritických poznámok na ich adresu, poukazuje na slabé miesta ich koncepcií, ktoré by si dnes zaslúži doplnenie či korekciu. Tieto autorove postrehy považujem za mimoriadne cenné. Sú premyslené a nútia čitateľa k ďalšiemu uvažovaniu o dôležitých, a v súčasnosti mimoriadne aktuálnych témach knihy.

Za spojnicu uvažovania celej knihy možno označiť princíp ľudskosti, ktorému autor prisudzuje rozhodujúcu úlohu v úsilí vyrovnať sa s rôznymi druhmi konfliktov. Ide o princíp, ktorý hovorí, že ani v situácii konfliktu nestráca nepriateľ (či už individuálny alebo kolektívny) svoju ľudskú povahu – svoju ľudskú tvár. Z toho vyplýva, že všetky znepriatelené strany konfliktu sú si z antropologického hľadiska navzájom rovnocenné, čo však neznamená ich rovnocennosť v každom ohľade. Tragická udalosť holokaustu, ale aj iné novodobé genocídy predstavujú absolútne popretie tohto princípu, ktorý, keby bol dodržiavaný, by im zabránil. Princíp ľudskosti sa tak ukazuje ako účinný regulátor medziľudských konfliktov, zabraňujúci „absolútnemu nepriateľstvu, ktoré nepozná hranice“ (s. 89), čím prispieva k ich zmierňovaniu, a zároveň otvára cesty k ich možnému prekonaniu, ako i k prekonaniu samotného nepriateľstva.

Michal Bizoň

Michal Bizoň
Univerzita Komenského v Bratislave
Pedagogická fakulta
Katedra etickej a občianskej výchovy
Račianska 59
813 34 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: bizon@fedu.uniba.sk
ORCID-ID: <https://orcid.org/0000-0001-6576-4245>